

**Університет внутрішніх справ
МВС України**

На правах рукопису

СЛІПЧЕНКО СВЯТОСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**ІНСТИТУТ ПРАВА ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ
І ЙОГО ДІЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.03. -цивільне право;
сімейне право;
цивільний процес;
міжнародне приватне
право

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків - 1997

Дисертація

Дисертація виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін
Університету внутрішніх справ МВС України

Науковий керівник - Доктор юридичних наук, професор, лауреат
Державної премії України, Заслужений
юрист України ПУШКІН О.А.

Офіційні опоненти:

1. Довгерт Анатолій Степанович, доктор юридичних наук, професор.
2. Сібільов Михайло Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент.

Провідна організація - Інститут держави і права НАН України

Захист відбудеться "11" серпня 1997 р. О ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.02.24.01. з присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук при Університеті внутрішніх справ МВС України (м.Харків, пр.50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці університету.

Автореферат розісланий " ____ " _____ 1997 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат юридичних наук

В.Є.Кириченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження.

В період становлення нової держави - України - відновлюються всі сторони життя нашого суспільства. Напрямок руху до ринкових відносин, який вибрала наша держава безпосередньо пов'язано з процесом демократизації і гуманізації суспільства. Однак та нормативна база і правові інститути, які склалися свого часу в Україні були призвані забезпечувати регулювання в сфері економіки за допомогою адміністративно-командних методів, а тому потребують перегляду і переосмислення існуючих правових понять, категорій, механізмів впливу на суб'єктів господарчих відносин. В зв'язку з цим, дослідження правових конструкцій, за допомогою яких регулюються основні положення суспільства та держави, правовідносин власності, а також інших форм реалізації економічних відносин набувають особливої актуальності.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню права довірчої власності як одного із видів обмежених речових прав.

До недавнього часу терміни "довірча власність", "траст", "бенефіціарій" були в Україні практично невідомі. З прийняттям Декрету КМ України "Про довірчі товариства" поняття "траст" мільйони людей стають вкладниками різних трастових і інвестиційних компаній, інвестиційних фондів і банків. Не дивлячись на це, до теперішнього часу не вирішені до кінця питання правової природи, ознак, поняття права довірчої власності. Відповідь на них пов'язана з деякими складнощами бо, на сьогоднішній день ні в одній країні, в т.ч. в Україні (за винятком країн, котрі відносяться до англосаксонської системи права)

немає щодо траста єдиного підходу ні в законодавстві, ні в наукових розробках. Між тим, як показує практика, в сучасних умовах переходу України до ринкової економіки без використання інституту траста, як правового інституту обійтись не можливо. Саме відсутність правильного розуміння траста, неврегульованість таких відносин законодавчо дозволили скористуватись деяким особам для масового обдурювання громадян. Вивчення цього питання і повинно дозволити уникнути в подальшому подібних інцидентів.

Детальному вивченню та аналізу підлягають методи цивільно-правового впливу на суб'єктів права довірчої власності, сфери діяльності довірчих власників і профілактика правопорушень в даних правовідносинах, причому не тільки в рамках законодавства України, але й з урахуванням діючого законодавства ряду країн західної Європи і країн СНД.

Актуальність їх розгляду під таким кутом зору, зокрема, продиктована також:

взятими Україною при вступі до Ради Європи зобов'язаннями по приведенню вітчизняного права у відповідність з принципами зарубіжного приватного права і належного оформлення приватної власності, прагненням до скасування різниці між правовими сім'ями (континентальним і англосаксонським правом) шляхом переходу окремих правових інститутів, які раніше належали тільки певній правовій сім'ї, в іншу правову сім'ю і шляхом процесів зближення і уніфікації правових норм.

Мета та завдання дослідження.

Метою дисертації є комплексне дослідження інституту права довірчої власності. В зв'язку з вказаною метою автор проводить дослідження і аналізує українську і зарубіжну

правову та економічну літературу, законодавство, практику, ставить перед собою слідуючі основні завдання:

- встановити історичні корені права довірчої власності;
- проаналізувати передумови виникнення і розвитку траста;
- проаналізувати поняття права довірчої власності дане різними юристами і вивести поняття, яке найбільш повно відображає сутність права довірчої власності в англосаксонській системі права;
- визначити правову природу, ознак права довірчої власності, правове положення суб"єктів траста;
- висвітити існуючі в англосаксонській системі права види траста;
- розглянути відмінності між правом довірчої власності і схожими з ним інститутами в англосаксонській системі права та пандектній системі;
- з"ясувати фактори появи в цивільному праві і законодавстві правовідносин довірчої власності;
- класифікація довірчих операцій та відношень, які породжують право довірчої власності, на види;
- обґрунтування використання інституту довірчої власності як речово-правового в законодавстві України;
- виділити і проаналізувати правові теорії, точки зору прихильників і супротивників упровадження права довірчої власності в пандектну систему права в тому числі і в правову систему України;
- встановити сфери діяльності довірчого власника в Україні.

Методологічна основа дисертаційного дослідження.

Методологічну основу дослідження склали найновіші досягнення учення про право, закони України і постанови Кабінету

Міністрів України, інше законодавство як України, так і інших країн, яке регулює речово-правові відносини, право довірчої власності, зобов'язальні відносини і т. інш. Особливо враховувались як позитивному плані, так і критично положення проекту нового Цивільного кодекса України, увібравшого в себе найновіші правові думки цивілістики.

В процесі роботи над дисертацією автор керувався різними приватно-науковими методами та прийомами дослідження (порівняльним, конкретно-історичним, системного підходу, комплексно-правового аналізу і інш.), які дозволили вирішити ті або інші завдання.

Теоретична база дослідження.

Теоретичну базу цього дослідження склали наукові роботи вчених правознавців, економістів. Зокрема в дисертації були використані роботи: Ч.Н.Азімова, В.В.Безбаха, С.Н.Братуся, В.М.Будилова, А.В.Венедиктова, Д.М.Генкіна, І.К.Городецької, А.С.Довгерта, І.У.Жанайдарова, О.С.Йоффе, Ю.Х.Калмикова, В.М.Коссака, О.А.Красавчикова, Р.А.Майданика, В.А. Мусіна, В.Л.Мусіяки, Р.Л.Наришкіної, І.Б.Новицького, Л.А.Лунца, А.А. Підпригори, Э.Г.Полонського, О.А.Пушкіна, З.В.Ромовської, В.М.Самойленко, А.П.Сергеєва, М.М.Сібільова, Е.А.Суханова, Ю.К.Толстого, З.М.Черніловського, Я.М.Шевченко, Г.Ф.Шершеневича, В.П.Шкредова, Ю.К.Яковлева, Ц.Я. Ямпольської та багатьох інших.

Із авторів дальнього зарубіжжя використовувались роботи Н.Джексона, Э.Дженкса, Г.Дорнберга, Ю.Клейне, М.Поша, Г.Ласка, Рене Давида, А.Скотта, А.Хоноре, Л.Эннекуерса, інших юристів.

Емпірична база дослідження.

Емпіричну базу дослідження складають дані про практику укладення і виконання трастових договорів по управлінню "чужим" майном - як безпосередньо узагальнені автором, узагальнені державними органами в результаті проведення комплексних перевірок роботи довірчих товариств, так і тих, котрі були опубліковані в періодичній пресі, спеціальній літературі, інших джерелах.

Наукова новизна.

Наукова новизна отриманих результатів підтверджується рядом розроблених і сформульованих в дисертації положень. Суть авторської концепції дослідження зводиться до того, що право довірчої власності - це суто цивільно-правовий інститут, який є специфічним видом речових прав в континентальній системі права і тому повинен регулюватися виключно нормами цивільного законодавства. як в статичному, так і в динамічному стані.

Виходячи з концептуальних підходів, на захист виносяться наступні положення:

про початки виникнення та еволюцію права довірчої власності;

про причини виникнення права довірчої власності;

про визначення права довірчої власності в англосаксонській системі права, відмінності сутності правовідносин траста від сутності правовідносин, виникаючих із агентських договорів, договорів оренди інших договорів англосаксонської системи права;

про фактори, які сприяли виникненню і популяризації права довірчої власності;

про довірчі операції та один із видів довірчих операцій - право довірчої власності;

про правову природу інституту права довірчої власності;

про доцільність та способи закріплення права довірчої власності в Україні;

про недопустимість підміни права довірчої власності як одного з інститутів речового права іншими зобов'язальними інститутами;

про використання понятійного апарату права довірчої власності;

про специфічність права довірчої власності як обмеженого речового права;

про правовий статус довірчого власника;

про сфери діяльності довірчого власника в Україні;

про пріоритетність використання цивільно-правових способів захисту інтересів сторін на ряду з адміністративно- та кримінально-правовими;

про необхідність закріплення інституту права довірчої власності та його правового регулювання і в першу чергу в новому Цивільному кодексі України.

Крім того в роботі сформульовані і деякі інші положення, котрі стосуються предмета дослідження, реалізація яких дозволить в значній мірі ліквідувати існуючі до теперішнього часу невизначеність по відношенню до траста.

Практична значимість роботи.

По-перше, викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані для проведення подальших досліджень проблем інституту права довірчої власності, які залишилися за її межами або розглядались не в повному обсязі, для викладення

курсу цивільного права в учбових закладах України, для підготовки підручників, посібників, інших видань по цивільному праву.

По-друге, отримані результати дослідження можуть знайти своє застосування при підготовці відповідного поточного законодавства, а також при підготовці нового Цивільного кодексу України, в правозастосовчій практиці судових органів, при проведенні профілактики правопорушень правоохоронними органами, в діяльності інших органів.

Апробація результатів дослідження.

Результати наукового дослідження обговорювались на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Університету внутрішніх справ МВС України; використовувались автором при проведенні практичних занять по курсу цивільного права зі слухачами Університету внутрішніх справ МВС України, при підготованні методичних вказівок і завдань по цивільному та сімейному праву України (частина 2), тематичних і методичних вказівок по підготовці курсових робіт та наукових доповідей по цивільному и сімейному праву, а також при створенні та діяльності довірчих товариств.

Основні наукові висновки та положення дисертації були апробовані і шляхом публікування статей в пресі. По темі дисертації опубліковано п'ять публікацій: Сліпченко С.О., Кройтор В.А. Довірчі товариства і приватизація. -с.18-21; Сліпченко С., Кройтор В. Довірчі операції з приватизаційними паперами. -с. 17-18; Сліпченко С. Довірчі операції в системі цивільного права України. -с.16-19; Сліпченко С. Проблемні питання права довірчої власності. -с.85-89; Сліпченко С.О.

Інститут довірчої власності: проблеми профілактики правопорушень. -с.178-182.

Структура дисертації.

Дисертація складається із вступу, двох глав, котрі об'єднують в собі чотири параграфи, висновків, переліка використаної літератури і нормативних актів.

ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** автор обґрунтовує актуальність теми дисертаційного дослідження, вказує, що її метою є комплексний розгляд та аналіз інституту права довірчої власності. В зв'язку з цим визначаються завдання дослідження, встановлюються методологічні і теоретичні основи, емпірична база. Визначається новизна і практичне значення роботи, вказуються відомості про апробацію отриманих результатів.

Глава перша дисертації, яка має назву "Загальна характеристика права довірчої власності" і складається з двох параграфів, присвячена розгляду причин появи та поширення трасту, аналізу зарубіжного законодавства і теоретичних викладок з питань права довірчої власності.

В *параграфі першому* цієї глави дисертантом встановлюються джерела та причини виникнення права довірчої власності як правової категорії і як об'єкта цивільних правовідносин. Зокрема зазначається, що право довірчої власності є дуже стародавнім інститутом. Автор доводить, що вже в класичний період стародавньоримські юристи знали і використовували елементи, характерні для інституту права довірчої власності. Траст, нехай хоч і в своєму примітивному вигляді, використовувався римськими воїнами, рицарями францисканцями, феодалами, церквою. Все це відбувалося в Європі. Ці факти, а та-

кож те, що траст і сьогодні прийнятий країнами, які відносяться до пандектної системи права, наприклад, Германією, Францією, Японією та інш., спростовують точки зору, висказані деякими вченими-правознавцями про те, що впровадження трасту в Україні неможливе, бо він не властивий континентальній системі права, яка базується, в свою чергу на стародавньому римському праві. В Англії, яка до цього часу вважалась родоначальницею траста він, був детально розроблений і отримав широкого вжитку. Тоді він називався "use". Use в Англії був знаряддям для подолання формалізму, встановленої заборони на деякі операції з землею, прогалин права. Інститут права довірчої власності настільки увійшов в життя англійців, що навіть тоді, коли король Генріх VIII приймає закон "Statute of Uses" згідно з яким була ліквідована можливість роздвоєння права власності (а саме це лежало в основі інституту use), право довірчої власності не зникло і до початку XVII століття воно повністю відродилося, але вже як trust. Англійські юристи добре розуміли, що коли номінальному власнику вигідно управляти своїм майном через інших осіб, йому не повинно робитися ніяких перешкод.

З XIX століття юристи Сполучених Штатів Америки застосовують інститут довірчої власності вже в нових ринкових умовах для об'єднання крупних капіталів. Початок монополістичних об'єднань за допомогою траста поклала компанія "Стандарт ойл", яка знаходилася під контролем групи Рокфелерів. Пізніш трест "Стандарт ойл" перетворився в холдинг "Стандарт ойл оф Нью-Джерсі".

З 1926 року інститут права довірчої власності розповсюджується на Європейський континент. В цьому році в Ліхтенштейні приймається закон "The Law of Trusts in Liechtenstein",

який є першим законом про траст в країні з пандектною системою права.

В параграфі приведені визначення права довірчої власності, виведені різними юристами. Розбіжності, які існують між ними, автор пояснює лінгвістичними особливостями мов, тим, що деякі дифініції можуть бути наповнені різним змістом в різних правових системах, а також існуванням в рамках навіть однієї системи деяких відмінностей. Тому для подальшого проведення аналізу та використання як базового дисертант виводить своє поняття права довірчої власності. Так зазначається, що право довірчої власності в англосаксонській системі права передбачає перехід деяких правомочностей власника і його обов'язків до іншої особи - довірчого власника. Це народжує у trustee речове право і обов'язок по управлінню об'єктом довірчої власності в інтересах бенефіціарія. Умови існування довірчої власності регулюються правом справедливості і частково нормами загального права.

Приводиться аналіз понятійного апарату, який використовується в інституті траста. Зокрема вказується, що управління - це вплив на що-небудь з метою його упорядочення, збереження, удосконалення и розвитку, тобто вплив на стан. В зв'язку з цим до обов'язків довірчого власника входить збереження довірчої власності (обов'язок нести витрати по утриманню, охороні; ризик випадкової загибелі), використання в інтересах бенефіціарія, в деяких випадках - розпорядження. Оскільки, управління майном передбачає фактичне панування над річчю, то номінальний власник передає trustee право володіння.

Засновник або номінальний власник - (settlor) особа, встановлююча траст. Саме він визначає цілі та вид довірчої влас-

ності, порядок використання майна і встановлення повноважень довірчого власника, умови контролю за виконанням trustee своїх обов'язків, умови припинення правовідносин, коло бенефіціаріїв та інш. Після встановлення settlor права довірчої власності останній не відповідає по судовим вимогам, які можуть бути пред'явлені до цього об'єкту, не платить податків, не несе ризику випадкової загибелі речі.

Довірчий власник - (trustee) особа, яка управляє виділеним їй майном на користь вигодонабувача. В якості trustee можуть виступати як громадяни, так і корпорації. Довірчий власник не є власником майна, яким він управляє (хоча і виступає по відношенню до всіх інших осіб (за винятком номінального власника), як власник), бо об'єм правомочностей власника поширюється на своє майно, тоді як володар іншого речового права володіє, користується та розпоряджається чужим майном.

Бенефіціарій або вигодонабувач - (beneficiary) особа, в інтересах якої засновується довірча власність. Ним може бути як фізична, так і юридична особа. Оскільки він не приймає ніякої участі в процесі заснування trust, володіння цивільною дієздатністю для нього є необов'язковим.

Об'єктом довірчої власності є будь-яке майно - як рухоме, так і нерухоме, яке належить засновнику на праві власності. При відчуженні такого майна без згоди на те уповноваженої особи набувач повинен буде використовувати його так, як і довірчий власник - в інтересах вигодонабувача, або повернути назад.

Ціль - це одна з основних ознак довірчої власності. Законодавство США, Англії вказує, що довірча власність може бути заснована для будь-яких (за виключенням протиправних) цілей. Виходячи з цього, в дисертації приведено та описано

більше сорока видів довірчих операцій, причому приведені ті операції, які найбільш часто зустрічаються.

В першому параграфі також дається порівняльна характеристика права довірчої власності як інституту права справедливості та схожих, на перший погляд, з ним інститутів загального права. Робиться висновок, що траст є самостійним інститутом права справедливості і його ототожнювання з інститутами загального права (агентськими угодами та угодами оренди) базуються на помилкових засновках. Таке твердження випливає з того, що дані види інститутів не тільки відрізняються від траста, але й не можуть бути схожі між собою в силу того, що існує дуже велика різниця між договором взагалі як елементом загального права і трастом, який відноситься до права справедливості (по зустрічному задоволенню, по волевому моменту, по відшкодуванню збитків, по правовій природі).

Параграф другий глави першої дисертації починається з розгляду факторів, які сприяли появі інституту права довірчої власності в Україні. Зокрема це: історичні, соціально-економічні, правові фактори. Комплекс цих та інших факторів призвів до того, що з 1991 року в Україні почала формуватися правова база нового для нас виду відносин - довірчих операцій.

Далі автор виводить поняття довірчих операцій як таких, котрі представлені, з одного боку, довірчими операціями, заснованими на угодах і народжують зобов'язальні правовідносини, з другого боку - на угодах які народжують речові правовідносини - відносини права довірчої власності. Дається характеристика права довірчої власності як специфічного інституту обмеженого речового права на чуже майно, обтяженого обов'язком довірчого власника. Аналізуються точки зору як

прихильників трасту в Україні, так і супротивників, розкриваються помилкові підходи до аналізу сутності та поняття права довірчої власності. Зокрема вказується, що довірчий власник із заснуванням довірчої власності не стає власником ввіреного йому майна, а виступає тільки як носій обмеженого речового права. Доводиться, що з точки зору теорії права довірча власність - це суто цивільно-правовий інститут, а тому прийоми цивільно-правового регулювання які визначають положення суб'єкта (зафіксованого за допомогою норм цивільного права) по відношенню до держави і суспільства в цілому та встановлюють характер взаїмовідносин між суб'єктами майнових відносин в Україні, можуть бути застосовані для врегулювання відносин довірчої власності. Дисертант критично ставиться до висловлювань про недоцільність введення траста в вітчизняне право, через те, що в ньому вже існують інститути, які повністю замінюють собою траст. Хибність таких висловлювань доводиться за допомогою проведення порівняльного аналізу права довірчої власності та схожих, на перший погляд, з ним угод.

Детально розглядається інститут довірчого управління, який є інститутом зобов'язального права і пропонується проектом нового Цивільного кодекса України. Проект Цивільного кодексу України під довірчим управлінням розуміє такі відношення, в яких одна сторона (засновник управління) передає другій стороні (довірчому управителю) на певний термін часу майно в довірче управління, а друга сторона зобов'язується за винагороду здійснювати від свого імені таке управління, тобто любі юридичні та фактичні дії, які здійснюються відповідно договору в інтересах засновника управління або особи ним вказаної (вигодонабувача).

Однак, недивлячись на чисельність прихильників, які намагаються обґрунтувати необхідність і достатність втілення довірчого управління, цей інститут не зможе в повному обсязі виразити сутність всіх правовідносин по управлінню майном, в результаті чого частина цих відношень просто "випадає" з-під регулювання законодавства. Більше того, згідно проекту нового Цивільного кодексу України до переліку засад виникнення довірчого управління майном, на відміну від російського законодавства, не ввійшли: заповіт, в якому призначений виконавець заповіту (довірчий управитель), рішення суду, рішення органу опіки та піклування про встановлення опіки над майном підопічного, інші юридичні факти. Прихильники довірчого управління не врахували, що цивільні правовідносини, в тому числі і ті, що виникають із довірчого управління, нехай навіть і зобов'язальні по своїй природі, можуть виникати не тільки з договорів, але й з інших цивільно-правових актів (і навіть адміністративних).

Не заперечуючи існування договору довірчого управління взагалі, автор вказує, що він (договір) може розглядатися тільки як один із видів юридичних фактів, тобто як підстава для виникнення права довірчої власності.

На основі проведеного аналізу співвідношення інституту довірчої власності та інституту довірчого управління в тому вигляді, в якому він викладений в проекті Цивільного кодексу України, дисертант робить висновок, що останній представляє собою модифікацію інституту довірчої власності. Довірче управління майном, засноване на договорі, повинно розглядатися тільки як одна з правових форм довірчої власності. Виходячи з цього, необхідно включити в цивільне законодавство поряд з

нормами, регулюючими специфічні питання деяких видів відносин довірчої власності, і норми, які регулюють загальні питання права довірчої власності, як права, що встановлюється цивільно-правовими, а в випадках, передбачених законодавством, і адміністративними актами і полягає в добросовісному управлінні майном одної особи другою особою в інтересах особи, вказаної засновником права довірчої власності. Відповідно, необхідно доповнити проект Цивільного кодекса України розділом "Право довірчої власності", як одним із видів специфічних обмежених речових прав. Це дозволить об'єднати і більш комплексно врегулювати всі правовідносини, які виникають із: встановлення опіки над майном, що опікається, дій ліквідаційної комісії, призначення душеприкащиків, повного господарчого відання, оперативного управління і, накінець, правовідносин, що виникають із договору довірчого управління (на сьогоднішній день - довірчих операцій). В протилежному випадку це приведе, як показує практика, до появи цілого ряду неузгоджених між собою підзаконних нормативних актів, різних тлумачень, а половинчате рішення проблеми - до різноманітних зловживань. Прикладом можуть служити статистичні дані аналізу діяльності довірчих товариств, інвестиційних компаній, інвестиційних фондів, інших суб'єктів, які намагалися здійснювати операції, засновані на праві довірчої власності.

Глава друга дисертації, яка має назву "Правовий статус довірчого власника та сфера його діяльності" і складається також з двох параграфів, присвячена розгляду правового положення довірчого власника як суб'єкта цивільних правовідносин, суб'єкта підприємницької діяльності, розгля-

даються випадки примінення права довірчої власності на практиці та в законодавстві України.

В *параграфі першому* глави другої досліджуються особливості правового становища довірчого власника.

Автор продовжує дотримуватися думки, що право довірчої власності - це суто цивільно-правовий інститут, а тому поняття суб"єкта трастових правовідносин охоплюється поняттям трастових. Таким чином, суб"єктом відношень права довірчої власності можуть бути особи, які мають цивільну правосуб"єктність (правоздатність та дієздатність). Досить детально розглядаються питання правоздатності і дієздатності юридичної та фізичної особи. Оскільки юридична особа є специфічним суб"єктом цивільного права і разом з тим частіше зустрічається як довірчий власник, дисертант приділяє їй особливу увагу. Зокрема, в цьому параграфі висвітлюються існуючі теорії відносно їх сутності, проводиться класифікація юридичних осіб на прибуткові (комерційні) і неприбуткові (некомерційні). Приділяється також увага розмежуванню винагороди довірчого власника та доходу, отриманого їм для бенефіціарія.

Вказується, що при характеристиці правового статусу довірчого власника необхідно мати на увазі, що в деяких випадках (з урахуванням особливостей певної сфери суспільних відношень) в якості довірчого власника, в цій сфері відношень, може виступати не кожна фізична чи юридична особа, а особливо передбачена законодавством України. До такого роду спеціальних суб"єктів цивільного права, які можуть виконувати функції довірчого власника у визначених сферах суспільних відношень, в нинішній час відносяться комерційні банки, які здійснюють довірчі (в тому числі трастові) операції з грошовими

коштами, цінними паперами і т.інш. (пункт 13 статті 3 Закону України "Про банки та банківську діяльність" від 20.03.1991 року); довірчі товариства (Декрет КМ Ураїни "Про довірчі товариства"); інвестиційні компанії та інвестиційні фонди, що здійснюють відповідно до Положення про них діяльність з приватизаційними та іншими цінними паперами, грошовими коштами, інш. Те, що саме ці організації тільки і можуть бути суб"єктами права довірчої власності в названих сферах діяльності, зумовлено складністю і соціальною значимістю даних відношень, специфікою майна яке передається в довірчу власність, прагненням держави створити безпечні умови для номінальних власників та вигодонабувачів.

Зрозуміло, що до цих юридичних осіб пред"являються і особливі вимоги відносно їх організаційно-правової форми, порядку створення і діяльності. Необхідно звернути увагу, що не забороняється можливість здійснювати функції довірчого власника і іншим особам, але за межами вказаних стосунків. "Іншими особами" в цьому випадку можуть бути будь-які суб"єкти цивільного права (фізична або юридична особа), що володіють достатньою для управління "чужим" майном, переданим в довірчу власність, правоздатністю і наділені угодою або іншим юридичним фактом правом довірчої власності.

Суб"єктами довірчих операцій нарівні з громадянами та юридичними особами України (резидентами) можуть виступати відповідно іноземні громадяни, особи без громадянства іноземні юридичні особи (нерезиденти України).

Враховуючи ту ситуацію, яка склалася сьогодні в Україні, а також з метою профілактики правопорушень при здійсненні довірчих операцій пропонується: покласти на довірчих власни-

ків, які здійснюють даний вид діяльності на професійній основі, тобто як підприємці, обов'язок отримання спеціального дозволу, більш того, отримувати ліцензію і тоді, коли в результаті довірчого управління майном власника він (довірчий власник) здійснює діяльність хоча і без мети отримання доходу для вигодонабувача, але все ж таки передбачену дійсним законодавством як ліцензовану (критерієм необхідності отримання ліцензії в подібних випадках буде діяльність особи, направлена на отримання доходу як такого незалежно від того, кому він належить; введення єдиного державного реєстру довірчих власників); встановити мінімальний розмір статутного фонду в сумі, еквівалентній ЕКЮ, як, наприклад, це зроблено для комерційних банків або страхових компаній; передбачити наявність гарантійного або страхового фонду; зобов'язати засновників трастової компанії, якщо вона створена в вигляді повного чи командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю, підтверджувати своє матеріальне становище; відсутність можливості звернення стягнення, якщо воно не впливає з самих правовідношень трасту, на майно, яке ввірене довірчому власнику, а також виключення його з ліквідаційної маси при банкрутстві останнього.

В *параграфі другому* другої глави вказується, що правове регулювання трастових відношень - нове явище в законодавстві України. Далі аналізуються правовідносини, які є, або тільки називаються трастовими. Зокрема, автор відмічає, що відношення, пов'язані з управлінням акціями товариств, які не знаходяться в загальнодержавній власності, можуть бути оформлені на основі права довірчої власності. В тому випадку, коли пакетом акцій володіє та управляє юридична особа, її називають

холдингом. Фактично функції холдинг-компанії може виконувати будь-яка господарююча організація. Суть такого трасту зводиться до фінансового та господарчого контролю материнської компанії над дочірньою шляхом володіння, як правило, контрольним пакетом акцій. Управління підприємствами може здійснюватися і за допомогою трестів (форма об'єднання, при якій учасники об'єднання втрачають пряму виробничу, комерційну самостійність) інших об'єднань. Дійсна влада, в останніх випадках, зосереджується в руках головної компанії за допомогою укладених договорів про передачу прав юридичних осіб, які входять в це об'єднання.

Автор вказує, що законодавство України встановлює можливість використання правовідносин довірчої власності і в інвестиційній діяльності. Правове становище інвестиційного повіреного виходить далеко за рамки договорів доручення та комісії. Вказується, що по рішенню інвестора інвестиційному повіреному можуть бути передані права володіння, користування та розпорядження інвестиціями і результатами їх здійснення. Все це та інше дає можливість зробити висновок, що в інвестиційного повіреного виникає обмежене речове право на майно інвестора. Враховуючи також те, що інвестиційний повірений не може володіти правом користування (можливістю експлуатації майна шляхом видобуття з нього корисних властивостей та присвоєння (споживання) отриманого ефекту), а тільки правом використання майна як засоба для досягнення мети, тобто задоволення інтересів вигодонабувача, робимо висновок, що правове положення і роль інвестиційного повіреного співпадає з правовим положенням і роллю довірчого власника, що дозволяє стверджувати про тотожність їх правового положення.

Дисертант проводить порівняння права довірчої власності з правом оперативного управління та правом повного господарчого відання. Не дивлячись на деякі особливості цих правовідносин, в роботі вказується на їх суттєву схожість в призначенні та правовій конструкції.

В своїй роботі автор стверджує, що при ліквідації підприємства, при управлінні майном особи, над якою встановлена опіка або піклування, при виконанні заповіту застосовується конструкція права довірчої власності, а відповідно ліквідаційну комісію, розпорядника майном, опікуна над майном, виконавця заповіту, - необхідно признавати довірчими власниками. Розглядається і використання трасту в благодійній діяльності, в операціях з землею, при управлінні цілосних майнових комплексів, при управлінні майном, яке знаходиться в різних країнах, для легального "податкоуникнення".

Дисертант приділяє увагу в цьому параграфі і забезпечувальному трасту. Така форма довірчої власності також застосовується в Україні. Її зміст полягає в тому, що номінальний власник, який одночасно є боржником, передає права володіння, користування і розпорядження певним майном довірчому власнику (ним може бути не тільки сам кредитор, а й третя особа). Основна мета заснування такого трасту - це забезпечення зобов'язань боржника перед кредитором або інтересів номінального власника при виконанні боржником своїх зобов'язань. Не дивлячись на схожість забезпечувального трасту і застави автор зауважує:

на відміну від застави траст не є додатковим правовідношенням, а тому не припиняється при припиненні забезпечуваного зобов'язання;

за допомогою забезпечувального трасту можливо забезпечувати не тільки дійсні вимоги кредитора, а й інші;

предмет трасту на відміну від предмета застави не виключається з господарчого обороту на термін дії забезпечуваної угоди.

Завершується дисертація **висновками**, в яких підкреслюється необхідність удосконалення вітчизняного законодавства, що регулює відносини права довірчої власності, формулюються висновки і практичні рекомендації, що спрямовані на подальше ефективне використання даного інституту права.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ В ТАКИХ РОБОТАХ

1. Довірчі товариства і приватизація// Харків. -Бізнес Інформ. -1995. -N 5. -с.18-21. В соавторстві. На російській мові.

2. Довірчі операції і законодавство// Харків. -Бізнес Інформ. -N9 -1995. -с.17-18. В соавторстві. На російській мові.

3. Довірчі операції з приватизаційними паперами//Харків. - Бізнес Інформ. -NN 13-14. -1995. -с.16-19. На російській мові.

4. Проблемні питання права довірчої власності.//Актуальні проблеми сучасного права: матеріали науково-практичної конференції. -Курськ. -Регіональний відкритий соціальний інститут. Москва. -1995. -с.85-89;

5. Інститут довірчої власності: проблеми профілактики правопорушень.// Харків. -Вісник Університету внутрішніх справ. -Випуск 2. -1997. -с.178-182.

Слипченко С.А. Институт права доверительной собственности и его действие в Украине. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03.- гражданское право; гражданский процесс; семейное

право; міжнародне частне право. Университет внутрішніх дел МВС України. Харків. 1997 год.

В роботі розглядаються сутність і правова природа права довірчої власності, міститься теоретичний аналіз його основних принципів, досліджуються питання правового регулювання окремих видів траста, визначаються шляхи удосконалення діючого законодавства України, його місце в новому Гражданському кодексі України.

Slipchenko S.A. The Institute of fiduciary ownership and in Ukraine. The dissertation is presented a Candidate of legal science degree in speciality 12.00.03.- CIVIL LAW; CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, University of Internal Affairs. -Kharkov.-1997.

The dissertation deals with the essence and legal nature trust. It contain theoretical analysis of main principles, nature of trust. The issues of legal regulation of certain kinds of are studied deeply.

The author of the dissertation defines the ways of improving current trust legislation and determines the place of trust in the new Civil code Ukraine.

Ключові слова: Інститут права довірчої власності, право довірчої власності, ознаки права довірчої власності, підстави виникнення права власності, довірчий власник.

Відповідальний за випуск доцент В.А.Кройтор

Підписано до друку 15.05.97 р. Формат 60×84/16. Папір друк. №2

Умов. Друк. Арк. 1,0 Тираж 100 прим. Зам. №7-135

Харків, ООО ПФ «Полі-Експрес», вул. Весніна, 12. Тел. 40-19-31

438161

AB 37.960

AB 37.960